

EĞİTİM KURUMLARINDA YÖNETSEL VE BİREYSEL KRİZE MÜDAHALENİN PLANLANMASI VE EĞİTİMİ

Yener ÖZEN¹

ÖZET

Bu çalışmada, kriz kavramının farklı kurumlar açısından ele alınmasının ortaya çıkardığı farklılıktan hareketle ve alanyazından yararlanarak, okullar açısından kriz kavramı ve temel özellikleri, krizlere etkili müdahale için okullarda gerçekleştirilmesi gereken hazırlık çalışmaları üzerinde durulmuştur. Çalışmada Türkiye’de eğitim kurumlarında ortaya çıkan ve basına yansıyan örnekler aracılığıyla da krize yol açan nedenler üzerinde saptamalar yapılmıştır. Okul yönetimlerinin krizlere yönelik hazırlıklar arasında bir krize müdahale takımı kurmak ve yetiştirmek, müdahale planı hazırlamak ve uygulamak için de hazırlıklı olmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu hazırlıkların kurumlara özgü boyutları olduğu denli, genel ve tüm kurumlarca paylaşabilecek ortak boyutları da bulunmaktadır. Yine okulların krizlere müdahale planlaması ve uygulaması sırasında, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki planlama ve uygulamaları dikkate alan eşgüdümlü bir çalışma göstermeleri de etkili bir kriz müdahalesi için zorunludur. Günlük yaşamda, karşılaşılan olumsuzlukların üstesinden gelme çabaları bireyleri zor bir savaşıma iter. Bu savaşımın sonunda eğer birey sorunların üstesinden gelecek psikolojik dinginliğe sahip değilse; psikolojik yıkım başlar ki bunun en son noktası bilişini ve kendini yok etmeye götüren Psikolojik krizdir. Bu çalışmada böyle kriz anlarında danışmanların ne yapacağına dair yeni bir bilişsel model önerisi kurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Krize Müdahale, krize müdahale planlaması

MANAGERIAL PLANNING AND TRAINING EDUCATORS AND INDIVIDUAL CRISIS INTERVENTION

ABSTRACT

In this study, the concept of crisis and its basic characteristics for schools, preparations and effective intervention to crises that schools may face were discussed. In the study, the causes of crisis were defined by giving examples of crisis occurred in schools and published in media in Turkey. It was emphasized that establishing a Crisis Intervention Team (CRT) and training them, preparing Crisis Intervention Plan and being ready to implementing the plan are among the preparations of school administrators’ to crisis. There are common aspects of the preparations for crisis that can be shared by different organizations as well as unique aspects for organizations. During the intervention and implementation of crisis plans by school administrations, it is a necessity to communicate and coordinate with the plans and implementations of local, regional and national level. It is a hard struggle for individuals to overcome the daily life issues. At the end a psychological distruction occurs if a person lacks of psychological camness to conquer his or her problems. The last point is a psychological crisis that will later be destroying the individual’s himself. In this study a view cognitive model is developed to help counsellors decide what to do in case of a crisis.

Key Words: Crisis, Crisis Interference, crisis intervention planning

¹ Yrd. Doç.Dr., Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD
yenerozen@erzincan.edu.tr

GİRİŞ

Günlük yaşamda yabancı olmadiğımız bir kavram olan kriz sözcüğü, ekonomik kriz, sinir krizi, kalp krizi gibi kullanımlarıyla dilimize girmiştir. İnsanlarda geleceğe ilişkin olarak belirsizliğin yarattığı güvensizlik, önemli bir gerginlik ve korku kaynağıdır. Bu güvensizlik ve korku durumunu azaltmaya yönelik olarak gösterilen tepkiler arasında gülünç görünebilecek kadar trajik bir durumu ortaya koyanlar da bulunmaktadır. Bireyler gelecekte ortaya çıkabilecek olumsuzlukları engelleyebilmek ya da ona yön verebilmek isteğiyle kahve falından yıldız falı, büyü çeşitleri, burçlar ve Tarot'a kadar ilkel ve günümüz dünyasının sahip olduğu bilimsel bilgi birikiminden uzak pek çok yolu denemiş ve denemeye devam etmektedir. Planlama, bir örgütün yenileşme araçlarından biri olduğu kadar, dengesizlik durumları için örgütün direnç gösterme gücünü artıran bir araç olarak da kullanılabilir. Bu noktada, örgüt yaşamını tehdit eden olağandışı durumların denetim altında tutulması ve etkisinin azaltılması da kriz planması ve kriz yönetimi etkinliklerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine bağlı olacaktır. Planlama, geleceğe yönelik örgütsel bir karar alma sürecidir. Anderson'ın tanımlamasına göre planlama "bazı amaçlara ulaşmak için gelecekte uygulanacak bir dizi kararları hazırlamaktan oluşan bir süreçtir". Planlama belirsizlik altında karar verme süreci olarak da görülmektedir. Planlar ise bu kararların yazılı olarak belirlendiği belgelerdir. Planlama örgütün yönetim sürecinin bir parçasını oluşturur. Kriz planları örgütün güvenlik duygusunu tatmin etmeye ve kriz durumlarıyla daha yüksek düzeyde başa çıkabilmeye yardımcı olacak bir araçtır (Âdem, 1981, s.7).

Bu çalışmanın amacı, eğitim kurumlarının işleyişini ve içindeki bireyleri başedilmesi zor düzeydeki tehlikelerle ya da gerginlikle karşılaştıran durumlara hazır olma ve müdahale etmede yardımcı olacak krize müdahale planlamasının gereği ve önemine dikkat çekmek; bu süreçte gerçekleştirilebilecek çalışmaları betimlemektir.

I. KRİZ TANIMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. Eğitim kurumlarında doğal kriz ve kuramsal çerçeve

Kriz kelime anlamı olarak karar verme ve dönüm noktası; sözlük anlamı olarak, belli bir olayı izleyen ve hayati önem taşıyan kritik bir dönem; günlük yaşamda ise, aniden ortaya çıkan

olumsuz bir durum ve bu durum karşısında kişinin verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2009, s.8). Doğal yaşam bir düzenlilik içinde olduğu kadar bir belirsizlik ve kaos durumu da içerir. İnsanların düzenlilik ve yaşamı tümüyle kestirme ve buna göre önlem alma isteklerine rağmen bunun her zaman gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Bazen de önceden kestirilebilmiş olmasına rağmen içinde bulunduğumuz örgütü tehdit eden durumların olmasını engelleyemeyiz. Gerçekleşmesini istemediğimiz, örgütün işleyişini olumsuz etkileyen bu durumlar örgütsel açıdan çoğu kez “kriz” olarak belirtilir. Kriz; (Can, 1999, s.315),

- a) Tehdit edici koşula müdahale edebilmede örgütün yetersiz olması
- b) Ortaya çıkan koşulun üstesinden gelme gerekliliği ve ivediliğinin olması, ortaya çıkan koşulun görmezlikten gelinemez olması
- c) Örgütün yaşamını tehdit eden bir durum olması özellikleriyle tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Bir örgütün gerçekleşmesini istemediği her gelişmenin, her sorunun “kriz” olarak tanımlanması da mümkün değildir. Bu noktada “kriz”, diğer sorunlardan belli özellikleri ile ayrılmaktadır. Bu özellikler arasında şunlar sayılmaktadır (Can, 1999, s. 315):

- Tahmin edilememesi,
- Örgütün tahmin ve önleme mekanizmalarının yetersiz kalması,
- Örgütün amaç ve varlığını tehdit etmesi,
- Üstesinden gelmek için atılması gereken adımların kararlaştırılması için yeterli bilgi ve zamanın bulunmaması,
- İvedi müdahale gerektirmesi,
- Karar alıcılarda gerilim yaratması.

Bir örgütte ortaya çıkan krizle birlikte şu aşamaların yaşanması olası görünmektedir (Can 1999, 317-318):

1. Kriz uyarılarının algılanması ve hareketsizlik,
2. Kriz dönemi,
3. Çözülme dönemi. Bu aşamada örgüt krize etkili bir müdahalede bulunamaz ise örgütün etkisizleşmesi, amaçlarını gerçekleştiremez duruma düşmesi ve çözülmesi söz konusu olur.

Daha sınırlayıcı olarak, bir okul için öngörölen kriz durumlarına ilişkin bir tanımlamada da krizin Şu özelliklerine vurguda bulunmaktadır. “Ani, genellikle beklenmedik, okul topluluğunun önemli bir bölümünü derinden ve olumsuz olarak etkileyen, çoğunlukla ciddi yaralanma veya ölüm içeren bir olay veya durumdur” (Jones ve Paterson 1992, s. 1). Örgütsel işleyiŐi canlı organizmanın işleyiŐine benzetilecek olursa, kriz, örgütün dengesini bozan, sağlıklı bir işleyiş sürdürmesine engel olan ve **müdahale** edilmesi gereken durumlar olarak görölebilir.

Kriz tanımı her okulun kendi ölçüleri ve özellikleri içinde anlam taşır. Farklı okullar benzer durumlar için farklı tepkiler gösterebilir, benzer durumlardan farklı şekilde etkilenebilirler. Yine benzer bir olay, aynı okulda farklı zamanlarda krize neden olma özelliği gösterebilir ya da rutin önlemlerle başedilebilir bir durum olarak görölebilir. Örneğin, geleneksel kültürün baskın olduğu ve aileler arasında çatışmalar yaşanan bir çevrede yer alan küçük bir okulda meydana gelen öğrencilerarası bir tartışma, tarafların birbirleriyle ilişkilerini gerginleştirip okula yansıtmasına ve daha büyük olayların meydana gelmesine yol açabilecekken, aynı nitelikteki bir durum geniş bir çevreden öğrenci alan ve ailelerin birbirleriyle iletişimlerinin az olduğu büyük bir okulda sıradan bir öğrenci davranıŐı olarak ele alınıp, düşük çaplı bir müdahale ile çözülebilir. Önemli olan hangi durumda nasıl bir sonucun ortaya çıkabileceğini kestirip buna karşı “güvenli” ve “kabul edilebilir ölçülerde” tepki verebilmek için hazırlanmış, bir başka deyiŐle örgütlenmiş olabilmektir (Aksoy ve Aksoy, 2003,s.39).

1. Eğitim Kurumları İçin Olası Kriz Nedenleri

Krizlerin ortaya çıkıŐına yol açan nedenler bazı gruplamalar ile ele alınmaktadır. Bunlar arasında örgüt içi nedenler olarak örgütsel yapı, yönetimin niteliği; örgüt dıŐı (örgütsel çevre etkenleri) olarak da ekonomik sistem ve durum, teknolojik gelişmeler, toplumsal ve kültürel etmenler, hukuksal ve siyasal etmenler, uluslararası çevre etmenleri ve doğal etmenler sayılmaktadır (Can 1999, s. 315-317).

Yine bir eğitim örgütünde krizlere yol açan riskleri çevresel olarak ele alan bir gruplamada ekonomik dalgalanmalar, politik baskılar, verimdeki düşüŐ, doğal afetler, salgın hastalıklar, girdi-çıktı (öğrenci) oranları sayılabilmektedir (Herman 1994). Yine güncel bir kriz

kaynağı olarak, Őiddet ve terör olayları, savaş tehditleri ve savaşı da çevresel risk ve kriz kaynakları olarak eklemek gereklidir.

Büyük ölçüde yaygın olan ve okul dışındaki çevrede yer alan hemen tüm örgütleri de etkileyen çevresel risk kaynakları dışında, doğrudan okul örgütü ile ilgili olarak görülebilecek çok sayıda risk kaynağı da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı okul içinde ortaya çıkmakla birlikte, kısmen okulun müdahale alanı dışında bulunabilmektedir. Bir başka deyişle, cinayet, rehin alma, ateşli silah kullanma, bomba tehdidi gibi acil durumlara müdahale etmesi gereken kişi ya da kurumların öncelikle okulun dışından olması gerekebilecektir. Okulun etkinlikleri ve sahip olduğu özelliklerden kaynaklanan diğer risk kaynakları ya da kriz nedenleri arasında Şunlar sayılabilir: servis kazaları nedeniyle ölümler, okulda yüksek düzeyde gerginlik yaratan kavga ve saldırılar, öğrencilerden birinin ya da yakınlarının ölümü, çevrede tepki yaratacak ya da yasal işlemlere yol açacak nitelikte öğrencilere dayak atılması ya da baskı uygulanması, okul çevresinden kişilerin maruz kaldığı ya da faili olduğu tecavüz olayları ve benzerleri.

Kriz türlerini belirlemede farklı yaklaşımlar sergilemek mümkün olmakla birlikte ilgili oldukları durumlara bağlı bir sınıflamanın kullanıldığı da görülmektedir. Buna göre Herman (1994) okullar için sözkonusu olabilecek kriz türlerini bireylerle, gruplarla, finansmanla, örgüt yöneticisi ve büyük felaketler (doğal afetler ve ölümlere yol açan kaza durumları) ile ilgili krizler olarak ele almaktadır.

Krize yol açan durumların birçok kez birden fazlasının bir arada bulunduğu görülebilir. Bazen yoğun bir kar yağışı, yeterli önlemler alındığında çocuklar için neşe kaynağı olarak görülebilecekken, krize yol açabilecek diğer etkenler ile birlikte gerçekte bir kriz durumuna yol açabilir

2. Bireylerden Kaynaklanan Krizler

Okullarda okul içindeki ilişkilerden, okul müdürü ve yardımcısı, öğretmen, öğrenci, veliler ve diğer personelden kaynaklanabilen bir çok kriz durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu tür kriz durumlarının çoğu kez bireysel olarak kişilerin davranışlarıyla ilgili olduğu söylenebilir.

3. Doğal Afetlerden Kaynaklanan Krizler

Çevresel etkenler içinde yer alan doğal afetler, karşı konulması çok zor ya da olanaksız kriz durumları yaratabilirler. Bunlar arasında deprem, yangın, sel, fırtına ve benzerlerine bağlı olarak yaşanan, insanların yaşamlarını ciddi olarak tehdit edenler sayılabilir. Ülkemizin de pek çok kez bu felaket yaratan afetleri yaşadığını, eğitim örgütlerinin de bundan etkilendiğini biliyoruz. Unutulmaz yaralar açan 17 Ağustos 1999 İzmit ve peşinden gelen 12 Kasım 1999 Düzce depremleri de böyle bir durum ortaya çıkarmıştır. Sağlıkları bozulmuş, yakınlarını kaybetmiş çok sayıda öğrencinin bulunduğu okullarda öğrencilere sunulan sağlık, rehberlik, psikolojik danışma, diğer sosyal hizmet ve ekonomik desteklerin olağan bir şekilde, bu tür olayların ve etkilerinin yaşanmadığı bölgelerdeki gibi sürdürülmesi düşünülemez. Böyle bir ortam öğretmenler, okul yöneticileri, eğitim bilimciler, sosyolog, psikolog, sağlık ve sosyal hizmet uzmanları, il yöneticileri, sivil toplum yöneticilerinin ve diğer ilgili kurum ve meslekten kişilerin eşgüdümlü bir şekilde sorunlara yönelimini gerektirir.

4. Ekonomik Nedenden Kaynaklanan Krizler

Örgütlerin yaşamları, yeterli girdi sağlamayı sürdürebilmeleri ile mümkündür. Negatif entropi (örgütün güç kazanması) denilebilecek bu durumu sağlayamayan okullar çeşitli kriz durumları yaşamaktan kaçınamazlar. Yeterli parasal girdi sağlayamayan ya da girdilerini iyi kullanamayan okullarda da ekonomik kriz durumu yaşanır ve krizin üstesinden gelinememesi durumunda okulun yaşamı tehlikeye düşer. Hem kamu bütçesinden finansman alan devlet okulları hem de özel kesimce finanse edilen özel öğretim kurumları ekonomik nedenlerin yolaçtığı krizleri yaşayabilirler. Okulun parası yetmediği için ısınma sorununu çözemeyen bir okul müdürü eğitim döneminin ortasında eğitime ara vermeye zorlanabilecek ya da velilerin, öğrencilerin tepkisiyle karşılaşabilecektir.

II. EĞİTİM KURUMLARINDA PSİKOLOJİK KRİZ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kriz kelime anlamı olarak karar verme ve dönüm noktası; sözlük anlamı olarak, belli bir olayı izleyen ve hayati önem taşıyan kritik bir dönem; günlük yaşamda ise, aniden ortaya çıkan olumsuz bir durum ve bu durum karşısında kişinin verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır.

Temel çalışmalar, Lindeman tarafından yapılmakla beraber krize müdahalenin büyük mimarı olarak tanınan G. Caplan'dır (Sayıl, 1996) Gerald Caplan (1964), homeostatis kavramını krize müdahale ile ilişkilendiren ilk kuramcı olmuştur. Caplan'a göre, insan organizması sürekli dış çevre ile homeostatik bir denge sürdürmeye çabalamaktadır. Bu hassas denge, fizyolojik ve ye psikolojik kuvvetler tarafından tehdit edildiğinde, insan organizması bu dengeyi tekrar kurmak için "problem çözme" etkinliklerine başvuracaktır. Ancak, bir kriz durumunda birey, o anda herhangi bir çözümün görünürde olmadığı bir problemle yüz yüzedir. Bundan hareketle kriz bir kararlı denge durumunun bozulması, alt-üst olması diye düşünülebilir. Caplan, krizi genellikle 5-8 hafta sınırlı bir dengesizlik dönemi olarak görmektedir (Uslu, 1981, 1991).

Daha sonra, E. Ericson tarafından ayrıntılı olarak ele alınan gelişimsel krizler, yaşam sıkalasında bir gelişimsel dönemden diğerine geçişte meydana gelen dezorganizasyon dönemleri olarak tanımlanır (Sayıl, 1996; Palabıyıköğlu, 1996).

"Kriz Kuramı", araştırmacılar ve çalışanlar genel olarak hem fikir oldukları ilkeler topluluğudur: Tüm insanların yaşamların farklı dönemlerinde düzensizlik, karmaşa ve daha önce yeterli olmuş başetme becerilerini yitirmeleri özelliklerini gösteren krizler yaşamları beklenir. Kriz durumu zaman sınırlıdır, 4-5 hafta içinde bir denge sağlanır. Genellikle tetikleyici bir olay ile başlar, farklı aşamalar boyunca birbirlerini izleyen gelişim örüntüleri sergiler. Bulunan çözüme göre, daha düşük, ya da daha yüksek işlev düzeylerine varma potansiyeli taşır. Krizin çözülmesi bazı etmenlere bağlıdır. Bunlar: 1.Tetikleyici olaya ait özellikler. 2. Bireye özgü kaynaklar. 3. Daha önceki krizlere ait deneyim ve bireyin sosyal kaynakları (Uslu, 1992; Sayıl, 1996; Palabıyıköğlu, 1996, 1999).

Genel anlamı ile krize müdahale ise, yıkıcı olayların anlık etkisini hafifletmek için dengenin bozulduğu dönemlerde, psikososyal işlevleri, aktif olarak etkileme ve krizden etkilenen insanların bilinen ve gizli psikolojik becerilerini ve sosyal kaynaklarını etkileri ile

uyum sağlayacak biçimde başleme amacı ile harekete geçirme sürecidir (Porad ve Porad, 1990; akt. Uslu, 1992; Sayıl, 1996). Zor-kriz sıralaması karmaşık biyo-psiko-sosyal güçler ile ilgili olduğu için, kriz; (1) özgün ve tanınabilir zorlu bir tetikleyici olay (2) olayın anlamlı ve tehdit edici olarak algılanması (3) zorlu olaya karşı dağılma ve denge bozulması biçiminde yanıt verme ve (4) çözüm ile ilgili uyumu sağlayabilecek veya sağlamayacak olan başleme girişimlerini içeren bir konfigürasyon olarak görülebilir. “Konfigürasyon” terimi, kriz sıralandırmasının aşamalarının iç içe girdiğini anlatabilmek için kullanılmıştır (Uslu, 1992)

A. Kriz Kuramının Ana İlkeleri

1. Tetikleyici Olay

Krizlerin tanımlanabilir başlangıçları vardır. Sevilen birinin beklenmedik ölümü veya tecavüze uğramak gibi bazı olaylar evrensel olarak hemen daima bir krize yol açarlar.

2. Durumsal Ve Gelişimsel Krizler

Durumsal krizler rastlantısal veya beklenmedik niteliktedir. Çevresel bir etken söz konusudur. Doğal felaketler, taşınma, boşanma, işsizlik verilebilir.

Gelişimsel krizler ise, yaşamın bir gelişimsel döneminden diğerine geçiş ile ilgilidir (Palabıyıkoglu, 1999)

3. Bilişsel Anahtar

Taplin’in bilişsel bakış açısına göre, durumu kritik hale getiren bireyin krize yol açan olayı nasıl algıladığıdır, olayın bireyin var olan algı dayanağına nasıl oturduğudur. Buna göre bireyin bilişi ve beklentileri, verileri alan, işleyen ve buna uygun davranan bir bilgisayara çok benzer. Böyle bakıldığında kriz, bilgisayarın aldığı bilginin; (a) Varolan programla uyumsuz olduğu (b) aşırı yüklemeye neden olacak kadar fazla miktarda girdiği bir dönemdir. Olaya ait gerçekler çarpıtılmış olarak algılanırsa, olayı çözme girişimi de etkisiz kalacak, dolayısıyla gerginlik azaltılmayacaktır (Bersun, 1996). Olayın ne tür bir bilişsel şema veya beklentiler sistemini bozduğunu ve hangi tamamlanmamış kişisel konuların gündeme geldiğini bilmek gerekir (Uslu, 1992).

4. Düzen ve Dengenin Bozulması

Krizin en önemli niteliklerinden biri, duygusal dengenin altüst olmasıdır. Duygusal tepkiler kadar, bedensel yakınmalar ve davranış bozuklukları ortaya çıkar.

Helpert (1973), krizde olan ve olmayan bireylerin davranış örüntülerini karşılaştırarak krizin ampirik bir tanımını yapmaya çalışmıştır. Buna göre krizdeki bireyler, diğerlerine göre anlamlı düzeyde daha fazla: Yorgunluk ve tükenme, çaresizlik, yetersizlik duyguları, zihin karışıklığı, bedensel yakınmalar, bunaltı, iş ilişkilerinde bozulma, aile ilişkilerinde bozulma, sosyal ilişkilerinde bozulma, sosyal etkinliklerde bozulmuş sergiliyorlardı (Akt: Uslu, 1992; Atle Dyregrov, 1999).

5. Zedelenebilirlik ve Savunmaların Azalması

Birey, daha fazla baş edemiyorsa ise, yaşamında değerli olan her şeyin dağıldığını ve savunulacak bir şeyin kalmadığını hissedebilir. Bilişsel açıdan, tetikleyici olayın getirdiğı yük, zihin karışıklığı yanı sıra, bireyi eğindirme yatkın bir hale getirilebilir.

6. Başetme ve Problem Çözme Becerilerinin Yitirilmesi

Caplan, etkin baş etme davranışına ait yedi nitelik tanımlamıştır. Bunlar: Konuyu araştırmak ve bilgi aramak, olumlu, olumsuz duyguları ifade etmek ve engellenmeye dayanmak, başkalarından yardım sağlamak, çabasını sürdürürken ve olabildiğince fazla işlev alanında denetimini korurken, bir yandan da yorgunluk ve dağılma eğilimlerini farketmek, olabildiğince duyguları denetlemek, temelde sonuca yönelik iyimserlik taşıyabilmek (Uslu, 1992).

7. Zaman Sınırları

Caplan'a göre kriz, 4-6 haftada sonlanır. Ancak, bu büyüü "6 hafta" sınırlaması karışıklık yansıtmıştır. İlk 6 haftalık dönem, dengenin yeniden kazanıldığı, yani başlangıçtaki kararsız davranışlar, karışık duygular ve bedensel yakınmaların şiddetinin azaldığı bir zamandır.

Denge, birey ve ailesini gelecekte olumsuz biçimde etkileyecek biçimde de kurulabilir. Krizin zaman sınırlı olması ile birlikte, olumlu ya da olumsuz yönde reorganizasyon potansiyeli taşıması kriz kuramının özünü oluşturur (Uslu, 1992; Sayısal, 1996; Palabıyıkoglu, 1996).

8. Dönemler ve Aşamalar

Kriz, oldukça iyi tanımlanmış bir dizi aşamadan geçer. Caplan (1964), krizin ilk evresini şöyle anlatır: Yaşam olaylarının etkisi ile artan gerginlik, alışılmış “Problem Çözme Tepkilerini” harekete geçirir, Bunlar başarısız olursa ve olayın etkisi sürüyorsa gerginlik, sıkıntı ve yetersizlik duyguları artar, işlevin düzeni bozulur. Sorun, genellikle başarısız deneme yanılma girişimleri ile çözülmeye çalışır. Yeni problem çözme becerileri harekete geçer. Bunlardan hiç biri gerçekleşmezse, gerilim kopma noktasına kadar birikerek ağır duygusal çözümler ile sonuçlanır (Atle Dyregrov, 1999).

9. Krizin Çözülmesi

Kurumsal olarak krizin üç olası sonucu vardır. Bunlar: Daha iyiye veya daha kötüye doğru bir değişim, ya da daha önceki işlev düzeyine dönüş. Krizler tehlike ve olanakların bir arada bulunduğu kritik dönüm noktalarıdır. Somut anlamda sonuçtaki tehlike bedensel ve/veya ruhsaldır. İntihar, cinayet ve şiddetin daha az ölümcül ancak ürkütücü biçimleri tehlike yelpazesinin bir ucunda yer alır (Oral ve Diğ. 1997).

Krizin sonuçlanması kavramı, dengenin yeniden sağlanması, bilimsel özümleme, davranış değişikliği ve dış kaynakların uygun kullanımı dahil, yeni başatma becerilerinin geliştirilmesini kapsar. Kriz olayına ait “işleme” sonucunda bunun “yaşamın dokusu ile bütünleştirilmesi” ve bireyin “geleceğe açık kalması” krizin olumlu bir biçimde sonuçlandığını gösterir (Uslu, 1992).

III. EĞİTİM KURUMLARI KRİZE MÜDAHALE PLANLAMASI SÜRECİ

Krize müdahale planlaması süreci, hazırlanmasına karar verilmesinden uygulanması aşamasına değin katılımcı bir süreç olarak ele alınmalıdır. Planlı bir okulda kriz yönetimi yüksek düzeyde gerginlik altında bulunan zamanlarda okulun işleyişinin tıkanmasını, kararsızlığı önemli derecede azaltır ve kontrol edilebilir dehşet verici olayların okul çapında kaosa yol açmasını önleyebilir. Küçük bir öğrenci ya da personel grubunu etkileyen bir durumda veya yasa uygulayıcılarına geri planda yardımcı olduğu durumlarda yetiştirilmiş bir takım veya personelce verilecek yapılandırılmış ya da önceden kararlaştırılmış bir tepki zararı

en aza indirebilir ve normal, günlük yaşama dönmeyi sağlayabilir. Okul, herhangi bir nedenle özel olarak yetiştirilmiş bir takım ayıramıyor, kuramıyor ise önceden hazırlanmış uyarı materyalleri ve kontrol listeleri tüm yararlı etkinlikleri bilmek isteyen ve kriz sırasındaki zarar ve sorumluluğu azaltmak isteyen okul yöneticileri ve diğer personele yardımcı olabilir.

Bir toplumun en değerli varlıkları olan çocuklarının en çok zaman geçirdikleri yer olan okullarda kriz durumlarına hazırlık çalışmalarının ve buna bağlı güvenlik önlemlerinin geçirilmesi ve yeterli önem ve özenin gösterilmemesi kabul edilebilir bir durum değildir. Ülkemizde günümüze değin bu konuda yeterli görülebilecek bir duyarlık ve çaba gösterildiği söylenemez. Okullarımızda ve diğer eğitim kurumlarında krize müdahale planlaması ve kriz yönetimi bilgilerinin yeterince kullanılmıyor olması büyük bir eksiklikler.

A. Eğitim Kurumları İçin Krize Müdahale Planı Oluşturma

Kaçınılmaz olarak belirli bir süre görevde bulunmuş olan bir yönetici çeşitli kriz deneyimleri yaşayacaktır. Yöneticinin bu krizlere karşı ortaya koyacağı tepkilerin deneme niteliğinde yanlış eylemler olmaması büyük önem taşımaktadır. Herman (1994) okullarda kriz durumlarına karşı hazırlık ve müdahale sürecinde yöneticilerin sahip olması gereken özellikler ve yapacakları arasında şunları saymaktadır. Bir yönetici,

- a) Olası krizleri kestirebilir.
- b) Belirli krizleri anlar.
- c) Krizler ortaya çıktığında bunlarla başetmek için kullanılacak siyasalar ve Standard Uygulama Yöntemleri (Procedure) geliştirir.
- d) Kriz sırasında yazılı ve görsel basın ile iletişim için iyi hazırlanmış bir yönergeye sahiptir.
- e) Zarar veren etkenin kontrol edilmesinde kendisini ve bu konuda önem taşıyan başkalarını sürece dahil eder.

B. Potansiyel Krizleri Kestirme

Bazen bir yönetici okul dışında var olan çeşitli gerginliklerin okul içinde yansımaları bulunabileceğini ve bunun bir süre sonra çeşitli gerekçelerle bir kriz durumuna (kavga, çatışma, toplu istifalar vb.) dönüşebileceğini kestirebilir.

Bir yönetici, kış sezonunun ortasında ülkede bulunan genel bir yakıt sıkıntısının okulunu nasıl etkileyeceğini kestirebilir. Bu kestirim sonucunda yakıtın kullanımıyla ve ek kaynakların yaratılmasıyla ilgili olarak bir plan hazırlamak ve sorun yaşanmadan önce sorunun çözümüne katkıda bulunabilecek tarafların ilgilerinin konuya çekilmesini sağlamak mümkün olabilir.

Bir yönetici bu olası krizlere dönük olarak çeşitli kişi ve kuruluşlarla iletişimini geliştirebilir. Sorunla ilgili tüm kişi ya da gruplarla yapılacak görüşmeler, tarafların katılımını sağladığında, gelecekte ortaya çıkabilecek zarar verici durumların ortadan kaldırılmasını sağlayabilir ya da kriz durumuna dönüşmesini önleyebilir. Potansiyel kriz durumlarının kestirilmesi ve bu yönde çaba harcanması, en azından krizin vereceği zararları kontrol etmeye, önlemeye yardımcı olacaktır.

C. Belirli Bir Krizin Parametrelerinin Anlaşılması

Olası bir kestirme ve mümkün olduğunda etkileyebilmekten başka, bir kriz ortaya çıktığında yöneticinin bu krizin parametrelerini (krizle ilgili değişkenleri) anlaması önem taşır. Ortaya çıkacak sorunları etkileme ve/veya kriz yönetimi yaklaşımları büyük ölçüde duruma ve krizin türüne göre değişiklik gösterse de yönetim davranışlarının tüm krizler için aynı olduğu düşünülmektedir. Aşağıda verilen ardışık aşamalar yöneticiye kriz durumlarıyla etkili bir şekilde başedebilme konusunda yardımcı olacaktır (Herman 1994):

1. Bir krizin varlığını farket, keşfet
2. Krize neden olan etken veya etkenleri belirle
3. Krizin derinliği ve yaygınlığını soruştur, anlamaya çalış
4. Krizin çözülmesi veya başedilmesi için gerek duyulacak zamanın uzunluğunu belirle

5. Krizin yönetiminde (krizle mücadelede) kimlerin yer almasının doğru olacağına karar ver
6. Uygulanabilir Kriz Siyasalarını izle veya Standard Uygulama Yöntemlerine bak.
7. Eğer mümkünse krize bir çözüm bulmak için görüşme yap (Okulun kapanması, potansiyel öğretmen hareketi vb.)
8. Kriz bittiğinde normal duruma tekrar dönmek için bir plan hazırla.

D. Okul Düzeyinde Krize Müdahale Takımının Oluşturulması

Her ne kadar krize neden olabilecek olayları algılama, bunlara karşı alınacak önlemleri tasarlama, planlama ve planları uygulamaya koyma yönetici rolleri arasında yer alsada çoğu kriz durumunda yönetim becerileri yetersiz kalabilmekte veya yanlış yönetilebilmektedir. Yanlış yönetilen bir kriz, örgüt için daha olumsuz ve uzun süreli krizlere yol açabilmektedir. Başka bir ifade ile, kriz durumlarında ya da kriz sonrasında başgösteren gereksinimleri karşılamak için yapılması gereken herşeyin sadece yönetici tarafından yerine getirilmesi olanaksızdır. Krizle etkin mücadelenin ön koşulu yetişmiş bireylerden oluşan krize müdahale takımının (ekibinin) oluşturulmasıdır. Bu nedenle okul düzeyinde krize müdahale takımının oluşturulmasının temel amacı kriz öncesinde, kriz anında ve kriz sonrasında yapılacak işlerin yetki ve sorumluluğunu okul ve yerel topluluğa ilişkin çeşitli bilgi ve becerilere sahip kişilere devrederek etkin bir müdahale planı yapabilmektir.

Krize müdahale takımını bölge, il ya da okul içinde oluşturmak mümkündür. Hangi düzeyde olursa olsun krize müdahale takımının görevi **acil durumlara** cevap vermek için birlikte hareket etmektir. Merkezi bir takımın üyeleri çoğunlukla kriz öncesi erken uyarı için hazır bulunurlar. Okul içinde oluşturulan takım üyeleri ise kriz anında öğrencilere ve okul personeline rehberlik etmekle sorumludurlar. Bu sorumluluk nedeniyle okul personelinden oluşan bir takım, merkezi takımdan farklılık göstermektedir (Gullatt ve Long, 1996, s. 108).

Okul içinde oluşturulacak krize müdahale takımının yapısı okulun örgütsel yapısı ve sahip olduğu kaynaklara göre değişim gösterebilir. Okulun yönetim yapısı ve sağduyu da takımın oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir (Poland, 1994, s.178). Okul içinde

oluşturulacak krize müdahale takımının kaç kişiden oluşacağına ilişkin kesin bir belirleme yapmak zordur. Bu sayının dört –sekiz arasında olmasını öneren görüşler de bulunmaktadır. Çok küçük ve çok büyük takımlar bir kriz durumunda lojistik sorunlar yaratabilmektedir.

Örneğin çok küçük takımlarda takım üyelerinden birinin yokluğu nedeniyle yapılacak işlerden bazıları aksayabilir ya da çok büyük takımlarda bir çok kişinin yetki ve sorumlulukları birbirine karışabilir (Gullatt ve Long, 1996).

Merkezi, bölgesel ya da il düzeyinde oluşturulacak krize müdahale takımında bulunması kaçınılmaz olan kişilerle okul düzeyinde oluşturulacak takımda bulunması gereken kişiler farklılık gösterebilir. Geniş kapsamlı müdahale takımında eğitim yöneticilerinin yanısıra öğretmenler, veliler, rehber öğretmenler, rehberlik ve psikolojik danışma merkezlerinde görev yapanlar, polisler, sekreterler, hemşireler, doktorlar, ilkyardım uzmanları vb. kişiler yer alabilir.

Okul içinde oluşturulacak takımda ise okul müdürü, müdürün yokluğunda takıma başkanlık edecek en az bir müdür yardımcısının bulunması zorunlu görülmektedir (Lichtenstein, Schonfeld ve Kline, 1994, s. 79). Okul içindeki krize müdahale takımının üyeleri, sayı ve görevler itibarıyla okulun sahip olduğu kadroya göre şekillendirilmek zorundadır. Buna göre, geniş ve farklı alanlarda yetişmiş çok sayıda öğretici ve diğer personeli bulunan okullar daha fazla sayıda üyesi bulunan bir krize müdahale takımı kurabilecek iken, az öğrenci nüfuslu ve görel olarak benzer bir eğitim almış az sayıdaki öğretmenlerin bulunduğu bir okuldaki krize müdahale takımı daha az sayıda üyeden oluşacaktır.

IV. EĞİTİM KURUMLARINDA PSİKOLOJİK KRİZE MÜDAHALE

Uygulamada ne zaman kriz teknikleri kullanılır? Sorusunun pragmatik yanıtı, ne zaman sabit durumda anlamlı bir bozulma olursa, diye verilebilir. Yani, krize müdahalenin yaygın kullanımı vardır ve pek çok programda tercih edilen yöntemdir (Uslu, 1999).

Araştırmacılar, kriz tedavisinin önemli özelliklerini özetlerken, şu hususlar üzerinde durmaktadırlar (Aguilera ve ark., 1970; Marley,1970; Akt. Sayı ; 1, 1996).

Terapist yaptığı işi en iyi yaklaşım olarak görmeli. Etkili bir müdahale için tanısal bir değerlendirme değil, halihazırdaki sorunun tam bir değerlendirmesi esastır. İlişkileri hem terapist hem de başvuran tedavinin kesinlikle zamanla sınırlı olduğunu unutmamalı ve

enerjilerini tutarlı bir şekilde halihazırdaki sorunun çözümlmesine yöneltmelidir. Bu tür müdahalede krize doğrudan ilintili olmayan materyalle uğraşmanın yeri yoktur. Terapist müdahale görevinde aktif ve bazen direktif rol almaya istekli olmalıdır. Yaklaşımında maksimum bir esneklik önerilir. Tedavinin ulaşmaya çalıştığı hedef çok açıktır.

Krize müdahalede genel ilkeler vardır bunlar şöyle sıralanabilir: 1. Krize müdahale gerekli olduğu anda yapılmalı ve kısa süreli olmalıdır, 24 saat içinde yapılmalıdır, müdahale 3-12 seansla maça ulaşmalıdır, seanslar 50 dakikadan fazla olabilir. 2. Krize müdahale yalnızca birey değil aile ve sosyal çevre de ele alınır. 3. Krize müdahale çok çeşitli sorunları hedef alır. 4. Krize müdahale, hastanın o andaki sorunlarına odaklanır. 5. Hastaların, gelecekte karşılaşacakları sorunlarla da başa çıkabilmeleri için uygun mekanizmaları geliştirmelerine yardımcı olunmaya çalışılır. 6. Krize müdahale, gerçeğe yönelik bir yaklaşımdır. 7. Krize müdahale terapistleri, hasta için danışman, eğitimci, ortak ve model teşkil etme gibi geleneksel olmayan roller içinde hazır olmalıdır. 8. Krize müdahale, daha ileri bir tedaviye hazırlama amacına hizmet edebilir. 9. Psikotrop ilaç kullanımı; aşırı anksiyete nedeniyle kişilik çözülmesi belirtileri varsa, bir süre için sedatifler kullanılabilir. 10. İlk görüşme sırasında terapist hastanın intihar riskine karşı uyanık olmalıdır. 11. Depresyon tanısı alan hasta, hemen tedaviye alınmalıdır. 12. Çevresel destekler ve hastanın ego kaynakları değerlendirilmelidir. 13. Kriz terapisti, ilgili, empatik, cesaret veren, destekleyen iyi bir dinleyici olmalıdır. 14. Kriz tedavisinde bireysel psikoterapi yanı sıra grup tedavileri de önemli yer tutar

A. Eğitim Kurumlarında Psikolojik Krize Müdahalenin Aşamaları

Kriz tedavisinde uygulamacı ilk olarak, psikodinamik, davranışçı, bilişsel ve varoluşçu yaklaşımlardan oluşan eklektik bir yaklaşım izlemelidir (sayal, 1996).

Tipik Bir Müdahale Şu Aşamalar Dizisinden Geçer:

1. *Bireyin ve sorunun değerlendirilmesi*: Bir kısım yazar (Burgess ve Baldwin, 1981; Helgern ve ark. 1979) bu değerlendirmenin duygusal, davranışsal ve bilişsel alanlarda yapılmasını önermektedir. Burada Lazarus'un (1976, 1981) değerlendirilmesi esas alınmıştır. Lazarus'un değerlendirmesi BASIC kişilik sistemleri olarak adlandırılmaktadır (Akt. Berksun, 1996).

a) Davranışsal Sistem (Behavioral System): Gözlenebilir aktiviteleri, özellikle çalışma, oyun ve diğer yaşam partternlerini içerir

b) Duygulanım (Affective Variables): Tüm duygulanımları, kişinin davranışlarına eşlik eden, davranışlarına karşı geliştirdiği, olaylara karşı geliştirdiği, yaşamın genelinde hissetmiş olduğu tüm duygulanımları içerir.

c) Bedensel İşleyiş (Somatic Functioning): Tüm bedensel duyuların, dokunmaya, sese, ışığa, tada karşı hassasiyetinin, fonksiyonel veya psikojen olan baş ağrılarının, hazımsızlık gibi sorunların kaydı bu alanın değerlendirilmesi için önemlidir.

d) Kişilerarası Modalite (Interpersonal modality): Kişilerarası modalite bireyin ailesi, arkadaşları, komşuları ile sosyal ilişkilerin niceliği ve niteliği ile ilişkili bilgileri içerir.

f) Bilişsel Modalite (Cognitive Modality): Bireyin yaşam amaçlarına ilişkin, şemaları, geçmiş anıları, geleceğe ilişkin beklentileri, düşünceleri, tekrarlayan rüyaları bu değerlendirme içinde yer alır.

2. *Terapötik Müdahalenin Planlama Aşaması:* Krizde bireyin ve sorunun değerlendirilmesinden sonra, sıra müdahalenin planlanması aşamasına gelir. Bu aşamada, olayın bireyin yaşantısını hangi şiddete etkilediği, bireyin güçlü yanları, geçmişte kullanmış olduğu başarılı problem çözme yöntemleri ve çevrenin desteği araştırılır.

3. *Müdahale Aşaması:* Terapötik müdahalenin planlanmasından sonra sıra “Müdahale” aşamasına gelinir. Bu aşamada genel olarak şu noktalar üzerinde durulur. a) Bireyin krizi düşünce düzeyinde anlamasını sağlamak, b) duygularını ifade etmesi için yardımcı olmak, c) başetme mekanizmalarını araştırmak, d) sosyal yaşama dönüşümü sağlamak.

4. *Krizin Çözümlemesi ve Geleceğe dönük Plan Yapma Aşaması:* **Birinci düzeyde Psikolojik ilk yardım yer alır:** Bu aşamada, krizin çözümlemesi için herhangi bir girişim yapılmaz. Psikolojik ilk-yardım aşamasında, danışmanın temel amacı, bireye kriz ile başa çıkma yolunda somut adımlar atabilmesi için yardımcı olmaktır. Bu, başta duygular olmak üzere durumun öznel faktörlerinin ele alınmasını ve problem sürecinin başlatılmasını kapsar (Lazarus,1980)

Psikolojik İlk-Yardım Aşamaları: 1. Psikolojik ilişki kurmak, 2. Sorunun kapsamının belirlenmesi, 3. Alternatif çözümlerin ve mevcut kaynakların birey ve uzman tarafından

karşılıklı olarak belirlenmesi, 4. Somut adımların atılması (Stevens ve Ellerbrock Ed40553595), 4. Son aşama, gelişimin denetlenmesi amacı ile hastanın takibidir (Uslu, 1992; Sayıl, 1996).

İkinci müdahale: Çok Yönlü Kriz Terapisi: Kriz terapisi, çeşitli krizler ile yıkılan yaşamını yeniden kurmaya çalışan bireye, psikolojik ilk-yardımanın bıraktığı yerden sürdürmektir. Kriz terapisinin benzersizliği, çeşitli terapilerden ödünç alınmış tekniklerden değil, terapistin yaptığı her şeyin, hastaya yaşamının her alanında kriz olayının etkisi ile baş etmesi için yardım etmektir. “kriz terapisi”, “Psikolojik ilk yardımdan” çok daha kapsamlı bir süreç olup, daha uzun zaman ve eğitiminin daha yüksek düzeyde olmasını gerektirir.

Kriz terapisi, dağılma dönemine rast geldiğinde en etkili olur, Bu dönemde sunulan yardım, birey yaşamını yeniden düzenlerken buna olumlu ve gelişmeyi sağlayacak biçimde yapabildiğini sağlamayı amaçlar.

B. Eğitim Kurumlarında Krize Müdahale Takımının Sorumlulukları

Bir krize müdahale takımı oluşturulduğunda bu takımın yerine getirmesi gereken bazı işlevler ve görevler bulunmaktadır. Bu işlevler ve görevler takımın bulunduğu düzey, bölge, kurum türüne bağlı olarak farklılaşacaktır. Bununla birlikte Vidal'ın bu görevlere ilişkin dört başlık altında yaptığı genel sınıflandırmanın, krize müdahale takımlarının rollerine ilişkin olarak kabul gördüğü düşünülebilir. (Vidal, 1989, Aktaranlar: Everett, 1991, ss 16-18; Gullat ve Long, 1996, ss, 109-110; Lichtenstein ve diğerleri, 1994).

1. Krize Müdahale Planının Geliştirilmesi ve Uygulanması

Krize müdahale takımının öncelikli işlevinin kapsamlı bir krize müdahale planı geliştirmek olduğu ileri sürülmektedir. Bu plan çok fazla zaman gerektirebilir. Kriz takımının planlama sürecindeki temel görevleri arasında bir krizi neyin oluşturduğunu tanımlamak, bir krizi yönetmek için siyasa ve süreçleri geliştirmek ve bir kriz durumunda belirli konularla sorumlu bireyleri görevlendirmek olduğu belirtilmektedir (Everett, 1991, s.16).

2. Çevre Kaynakları ile Eşgüdüm

Toplum pek çok kuruluşuyla bir kriz anında okullara yardımcı olmak için değerli kaynaklar sağlayabilir. Kriz takımları yerel hizmet kurumlarının bir listesini oluşturma ve bir felaket esnasında okulun bu kurumlarla nasıl ilişki kuracağını araştırmakla sorumludur. İlişkiyi kurmak ve sürdürmek için okullar düzenli olarak destekleyici toplum kurumlarının temsilcilerini kriz takımıyla tanıştırmalıdır. Okul dışındaki destekleyici toplum kurumlarının kriz planı içerisindeki rollerinin her iki yılda bir gözden geçirilmesinin yararlı olacağı belirtilmektedir. Ayrıca kamu desteğinin artırılması ile okulda meydana gelen bir kriz durumunun sadece okulun çözmesi gereken bir sorun olarak değil toplumun da bir sorunu olarak algılanmasına yol açacaktır.

3. Eğitim ve Yetiştirme

Kriz yönetimine ilişkin kaynaklar genellikle krize müdahale planının uygulanması ve sürdürülmesi için gerekli yetiştirmeyi krize müdahale takımının düzenlemesi ve sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Bu aynı zamanda takımın kendini, öğretmenleri, danışmanları, yöneticileri, okul destek personelini, öğrencileri, aileleri ve okul çevresindeki topluluğu eğitmeyi içermektedir. Krize müdahale takımı plan oluşturma aşamasında belirtilen grupların eğitimi ile ilgili düzenlemeleri de (hedef kitle, eğitim içeriğı, yöntemler) belirlemelidir. Krize müdahale takımının eğitimler için çeşitli kriz durumlarıyla ilgili olarak farklı alanlardan ve okul dışından uzman kişilerden yararlanması beklenebilir. Eğitim ve yetiştirmeyi sadece seminerler, konferanslar şeklinde ele almak yeterli değildir. Okul çalışanlarının, öğretmenlerin, öğrencilerin ve ailelerin bilgisi dahilinde ve onların ulaşabileceğı ortamlarda krize müdahale ya da risk kaynaklarından kaçınma konusunda bilgiler içeren yayınlar (kitap, dergi, broşür, poster, vb), görsel, işitsel kaynaklar bulundurulması sağlanmalı ve bunlardan yararlanmaları özendirilmelidir. Bir okulda krize müdahale konusunda personeli geliştirme eğitiminin birisi içerik, diğeri takım oluşturma olmak üzere iki temel ögesinin bulunması gerektiğı düşünülmektedir. İçerik düzeyinde eğitimler kriz kuramının okul düzeyinde gözden geçirilmesi, bireysel veya tüm okulu ilgilendiren kriz durumlarının ayrımı ve bunlara karşı gösterilmesi gereken tepkileri kapsamalıdır. Takım oluşturma çalışmaları ise kurgusal kriz durumları

üzerinde kriz takımı üyelerinin özgün rollerini ortaya koymaları ve çeşitli durumlar için takım olarak olası çözümler bulmalarını sağlamayı içermektedir. Son aşama olarak da her iki çalışmanın bir uzantısı olarak, yerel okul çalışanlarının kişisel kriz deneyimlerinin paylaşılması ve tartışılmasını sağlayacak bir panel önerilmektedir (Lichtenstein ve diğerleri, 1994, s.81)

4. Programın Gözden Geçirilmesi (Etkililik Değerlendirmesi)

Kriz yönetimi planının yıllık olarak gözden geçirilmesi ve aynı zamanda her acil durum ve kriz sonrasında planın etkililiğinin değerlendirilmesi önerilmektedir (Everett 1991, s.17). Bir kriz durumunun hemen arkasından yapılan bir değerlendirme pekçok bilginin daha doğru hatırlanmasını sağlayacaktır. Ayrıca okulun olası stratejileri (ilgililerce ulaşılabılır hale gelmesiyle) kamuya sunmasından önce planın tüm okul çalışanları ve ailelerin katılımıyla değerlendirilmesi sağlanmalıdır (Gullatt ve Long, 1996).

SONUÇ VE DEğerLENDİRME

Denge durumuna dönülmüş olup olmadığı, kişilik alt sistemlerinin reorganizasyonu, bunların nasıl gerçekleşmiş olduğu, ne tür kazançlar ve kayıplara yol açtığı, bireyin geleceğe açık olup olmadığı değerlendirilir. Baş etme becerilerinin ne kadar kazanılabildiği, problem çözmesinin mümkün olup olmadığı ve sıkıntı hissini ne derece denetlenebildiğine bakılır. Kriz öncesi çözümlenmemiş konuların üzerinde ne kadar durulduğu, bu alanda bireyin sağladığı gelişme gözden geçirilir. Olayın bireyin yaşamına bütünleştirilmiş olup olmadığı ve bireyin bütün bunların sonunda geleceğe açık olup olmadığı denetlenir. Ülkemizde öğrenci nüfusu dünyadaki pek çok ülke nüfusundan daha büyük bir sayıya ulaşmıştır. Okullaşma oranlarında artışın sürdürülmesinin hedeflenmesi ve sekiz yıllık zorunlu eğitimde sağlanan gelişmelerle bu sayının daha da artırılması beklenmektedir. Hemen her gün yazılı ve görsel basında, okullarımızda yaşanan, aileleri ve toplumu tedirgin eden üzücü olaylar yer almaktadır. Yine kaçınılmaz şekilde gerçekleşecek olduğunu düşündüğümüz çok sayıda doğal afeti önlemek de olası olmayacaktır. Tüm ilgili taraflarca, okullarımızın beklenen ve beklenmeyen risk kaynaklarıyla yaratılan kriz durumlarına yeterli/etkili bir müdahalede bulunabilmesi ve okul topluluğu ve çevre üyelerinin krizden en az zararlı çıkabilmesi beklenmektedir. Bu beklentiyi

karşılıyabilmek, okulların diğer öğretim etkinliklerinde olması gerektiği gibi, kriz durumlarına karşı da planlı ve eğitilmiş, yetişmiş bir ekip olarak müdahale edebilme yeterliğine bağlıdır. Tüm okullarımızın bu konuda olabildiğince kısa zamanda duyarlılıklarını artırarak, yapabileceklerini gözden geçirip hayata geçirmeye başlamaları, ailelerin, çocukların, gençlerin kendilerini okullarında ve okul çevresinde daha çok güvende hissedebilmelerini sağlamaya katkıda bulunacaktır. Güven duygusu yeterince tatmin edilmeyen ortamlarda bireylerin kendilerini öğrenme etkinliklerine tümüyle verebileceklerini ve bu anlamda, olası en üst düzeyde öğretim ve öğrenme sağlanabileceğini düşünmek zor olacaktır. Tüm bu değerlendirmeler, daha güvenli okullar için burada ele alınan planlama ve uygulama çabalarının önemli bir temel olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ÂDEM, Mahmut. **Eğitim Planlaması Kavramlar, Yöntemler, Teknikler**. (Genişletilerek Yeniden Düzenlenmiş İkinci Bası). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi (EFAM) Yayın No.1, Ankara, 1981.
- BERKSUN, O, E (1996). Krizin değerlendirilmesi. A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- (1996). Krize Müdahalede Telefonun Kullanımı. A.Ü Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara
- CAN, Halil. **Organizasyon ve Yönetim**. Siyasal Kitabevi. Ankara, 1999.
- DEMİRTAŞ, Hasan. "Kriz Yönetimi". **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**. Yıl 6, Sayı, 23, Yaz 2000, ss. 353-373.
- DYREGROV, A. (1999) Kritik Olayları, Travmaları ve Kayıpları Takip Eden Psikolojik Bilgilendirme: Grup Liderleri İçin Kılavuz Kriz Psikolojisi Merkezi. Bergen. Norveç
- EVERETT, Susan M. **Crisis Management in Schools**. Colorado State University, Fort Collins, Colorado, March 1991. Master of Education Theses. ERIC Dökümanı No: ED 334 491
- GULLATT, David E. ve Douglas Long. "What are the Attributes and Duties of the School Crisis Intervention Team. Research Brief" **NASSP Bulletin**. May 1996. Pp. 104-113.

-
- HARRAN, S ve Diğ. (1995) Acil Serviste Kriz Odası Uygulamaları. Kriz Dergisi:II. Sosyal Psikiyatri sempozyumu Özel Sayısı 3(1-2): 129-132
- HERMAN, Jerry J. **Crisis Management. A Guide to School Crisis and Action Taken.** Corwin Press, Inc. , California. 1994.
- JONES, Melinda ve Lisa Paterson. **Preventing Chaos in Times of Crisis. A Guide for School Administrators.** South West Regional Laboratory. Los Alamitos, California. 1992. ERIC Dokümanı No. ED 350 700.
- LAZARUS, R.S (1961-1969) Patterns of Adjustment and Human Effectiveness University of California. U.S.A
- LICHTENSTEIN, Robert; David J. Schonfeld ve Marsha Kline. "School Crises Response: Expecting the Unexpected" . **Educational Leadership.** Vol.52. Issue 3. Nov.1994, pp.79-83.
- ORAL, E.A ve Diğ. (1977) İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Kriz Olgularının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Kriz Dergisi,5 (1): 25-31 Ankara.
- PALABIYIKOğLU, R.(1996). Durumsal Krizler, Kriz ve Krize Müdahale. A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi. Ankara.
-(1999). Durumsal Krizler: Hastalığa bağlı olarak belirlenen Kriz Dönemi. Sağlık Psikolojisi Dergisi, Türk psikologlar Derneği Yayınları, No:19 Ankara.
- POLAND, Scott. "The Rule of School Crisis Intervention Teams to Prevent and Reduce School Violence and Trauma". **School Psychology Review.** Vol. 23, No:2, 1994. pp.175-189.
- SAYIL, I. (1996). Psikiyatride Kriz Kavramı ve Krize Müdahale. Kriz ve Krize Müdahale. A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi. Ankara.
- SAYIL, Işık. "Kriz Kavramı, Krize Müdahale ve Koruyucu Ruh Sağlığındaki Yeri". Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi. **Kriz ve Krize Müdahale.** Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:6, Ankara 2000.
- SONNECK, Gernot; H. Goll; H.Herzog; M. Klejna; S. Kuess; E. Pröpsting ve Diğerleri. **Krize Müdahale ve İntiharı Önleme.** (Çeviren: Dr. Yasemin Sözer). Türkiye Sosyal

-
- Psikiyatri Derneği. Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:4, Ankara 2000.
- STEVENS, B.A., ve Ellerbrock, L.S. (ED40553595). Crisis Intervention: An Opportunity To Change. ERIC.
- The Idaho Department of Education. **Safe Schools and Crisis Management . Guidelines, Strategies and Tools.** Boise, ID. 1999.
Online:<http://www.sde.state.id.us/safe/crisismanagement/safe%20schools.doc>
- USLU,R. (1981-1991). Emergency Psyciatry and Crisis Interventions: An Integrative Study Crisis. Published By Ankara University Crisis Intervention Center. Ankara.
- (1992). Acil Başvurulan Kriz Kuramı ve Krize Müdahale İlkeleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Master Tezi. A.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği. Ankara.
- YILMAZ, Levent. “Umberto Eco ile Kriz Üzerine (11 Nisan 2001, Bologna).” **Cogito. Kriz: Daha Derin, Daha Eski, Daha Yaygın.**Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı 27, Yaz 2001.ss.10-31.